

ДУАЛЬНА ПРИРОДА ПРАВА: КРИТИЧНИЙ ВИМІР В УМОВАХ ВІЙНИ

Показано, що взаємодія права і моралі, як і владного і ідеального в конституційному, міжнародному та адміністративному праві, є надзвичайно важливою проблемою юридичної науки, яка перебуває під постійним впливом комунікативної, економічної і соціальної складових глобалізації. З огляду на це виникає потреба вийти за межі юридичного позитивізму і теорії природного права. Автор доводить, що провідними юристами запропонована формула дуального права дає можливість вирішити низку актуальних питань зовнішніх і внутрішніх відносин, що вкрай важливо в умовах постійних військових конфліктів та війни, яку розв'язала Росія проти України.

Ключові слова: юридичний позитивізм, природне право, дуальна природа права, адміністративне право, адміністративна юстиція, правова глобалізація, законодавча діяльність в умовах війни.

Kafarsky Volodymyr. Dual nature of the right: a critical dimension in the conditions of war

In this regard, leading lawyers proposed a formula of dual law, which makes it possible to solve a number of topical issues of external and internal relations, which is extremely important in the conditions of constant military conflicts and the war waged by Russia against Ukraine.

The interaction of law and morality, as well as the connection between the powerful and the ideal in constitutional, international and administrative law, is an extremely important problem of legal science, which is also under the constant influence of communicative, economic and social globalization. Once again there is a need to go beyond legal positivism and the theory of natural law.

Key words: legal positivism, natural law, dual nature of law, administrative law, administrative justice, legal globalization, legislative activity in conditions of war.

Сучасні дискусії з інтегрального праворозуміння посилили увагу юристів і філософів права до взаємозв'язку права і моралі, про що писав Імануїл Кант. Загальна дискусійна структура права і моралі дозволила Христіану Альбреху і Роберту Алексі виділити загальні моменти для цих двох сфер суспільного життя. В Україні ці питання підняли В. Б. Авер'янов, В. Д. Бабкін, А. В. Гарник, А. А. Козловський, М. І. Козюбра, І. О. Кресіна, В. Ф. Погорілко, М. П. Рабінович, Ю. І. Римаренко, М. В. Цвік, Ю. С. Шемчушенко та ін. Адміністративні реформи, а тим більше війна, ще раз поставили перед юридичною наукою, зокрема конституційним, міжнародним і адміністративним правом, проблеми справедливості, моральних обов'язків та особистої відповідальності, які потребують невідкладного законодавчого вирішення.

Сучасний етап глобалізації суспільних відносин, особливо в умовах постійних збройних конфліктів, а тепер і війни Росії проти України, змушує нас звернути увагу на вплив принципу верховенства права і його моральних основ на реалізацію задекларованих народами цілей міжнародної безпеки. Ідеал верховенства права вимагає, щоб не тільки представники публічної влади, а й народи були суб'єктами права. Це означає, що пріоритетним в усіх сферах суспільних відносин має бути міжнародне право, а не самоуправство. Чи не основною проблемою вирішення цього питання є легітимність права та реальні, а не задекларовані відносини між правом і моральними принципами, з якими спільноти вступають або вступили у взаємодію з сучасним світом. Відповідаючи на нього, правознавці змушені звернутися до ідеального, або критичного, виміру права. На щастя, як кажуть філософи, для того, щоб пізнати дещо, не потрібно знати все, достатньо визначитися з діючою системою координат.

Нині світовій громадськості стає зрозуміло, що загальноприйняті принципи права потрібно захищати не тільки юридичними нормами, а й морально виправданими потребами людини, нації та держави. Девід Хелд виділив вісім принципів, які, на його думку, утворюють рівне значення кожної особистості «в моральній царині всього людства»: 1) рівні цінності й гідність; 2) активна дія; 3) персональні відповідальність і підзвітність; 4) згода; 5) колективне прийняття рішень з публічних питань за допомогою процедур голосування; 6) включеність і субсидіарність; 7) запобі-

гання серйозній шкоді; 8) можливість підтримки. Зазначені принципи становлять основу сучасного національного й міжнародного права [1, с. 155].

Девід Хелд, Юрген Габермас, Іріс Юнг та Франціск Лапонта у своїх доповідях на XXII Всесвітньому конгресі з філософії права та соціальної філософії «Право і справедливість в глобальному суспільстві» (24-29 травня 2005 року) дали зрозуміти, що спосіб репрезентації рівного морального становища всіх без винятку людей, їх вимоги рівної свободи і форми правління мають спиратися не тільки на принципи права, а й на моральні норми буття в сучасному глобальному світі. Зрозуміло, і це ми бачимо на прикладі України, наскільки важливою є потреба обґрунтування нових концепцій відповідальності, взаємопідтримки та розуміння один одного. Такі концепції, на думку Іріса Юнга, мають відповідати сучасній моделі суспільних відносин, де особистості, які сприяють процесам, що породжують несправедливість, «несуть відповідальність за виправлення цієї несправедливості» [1, с. 158]. Ця проблема заявляє про себе не тільки в зовнішніх, а й у внутрішніх відносинах. Зокрема, Україна в умовах війни змушена приймати закони, що обмежують права і свободи людини та посилюють авторитарний тиск на суспільство. До них можна віднести Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2], Указ Президента України «Про утворення військових адміністрацій» [3], Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [4] та ін.

Переосмислення права можливе тоді, коли воно спирається на об'єктивну оцінку суспільних явищ, аналітичну, нормативну і критичну юриспруденцію, глибоке розуміння психологічної дії норм права на суспільне життя та властиві йому духовні та моральні принципи взаємовідносин. Таке юридичне осмислення ускладняється тим, що обґрунтування моралі, як і її сприйняття, не завжди можна перенести на норми права, а тим більше на чинне в країні законодавство. По-перше, тому, що право кожної країни обмежене певною культурою; по-друге, сильною версією соціальної тези, що утверджує детермінованість права соціальними джерелами; по-третє, виключення вимоги правильності з характеристики природи права (для позитивізму) та включенням внутрішнього зв'язку

владного й ідеального вимірів права (для непозитивізму). Тут ми підходимо до того, що Роберт Алексі називає дуальною природою права, тобто права, яке включає в себе як реальне, або фактичне, так і ідеальне, або моральне, його розуміння. «Право, – пише він, – висуває вимогу на правильність, яка передбачає і вимогу на моральну правильність» [1, с. 307-308]. Нині на правильність юридичних рішень впливає комунікативна, економічна і соціальна складові глобалізація, що лише частково супроводжується відповідною правовою глобалізацією. Останнім часом наполегливо звучить вимога врегулювання процесів глобалізації «керівними» нормами, які мають бути обов'язковими для всіх і неупереджено застосовуватися відповідними органами. Це значною мірою стосується не тільки міжнародного, а й адміністративного права.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що такі ж, або близькі до них, проблеми розглядали українські правознавці А. І. Єлістратов, О. С. Євтихіїв, В. Л. Кобалевський, Б. О. Кистяківський, М. І. Лазаренко, М. М. Цитович, [5, с. 286-599], в наш час – В. Б. Авер'янов, О. М. Андрійко, І. О. Кресіна, Ю. І. Римаренко, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко та ін. [6, с. 355-413].

У працях українських учених, які сформували своє бачення юридичної науки на початку ХХ ст., відбулася остаточна трансформація поліцейського права в адміністративне право. На їх переконання, поліцейське право – це право «сильних», провладних суб'єктів, які не керуються нормами закону та моралі. Адміністративне право, – вважає В. Л. Кобалевський, закладає в основу взаємовідносин між органами держави і громадянами принцип законності, для якого діяльність адміністрації вже не є сферою їх власного розсуду. Кожний акт адміністрації, наголошує він, має бути регламентований законами, а громадянину має надаватися певний обсяг засобів, за допомогою яких гарантується недоторканність його прав та їх захист у разі порушення з боку адміністрації. Регламентоване нормами адміністративного права «внутрішнє управління» будується не на суб'єктивній волі, а на ідеї так званих «суб'єктивно-публічних прав громадян». Тому В. Л. Кобалевський приходиться до висновку, що будь-яка галузь адміністративної (управлінської) діяльності, незважаючи на різноманітність конкретних дій, неминуче виявляється в певних формах владарювання. Зокрема, нормативних актах; індивідуальних актах; публіч-

но-правових договорах; матеріальних операціях адміністрації та приватно-правових угодах адміністрацій. Реалізація таких актів і договорів можлива за умови відповідного судочинства [7, с. 527]. Тому він, а згодом і О. Ф. Євтіхєєв, пропонує таку класифікацію адміністративних актів: 1) акти нормативні; 2) індивідуальні акти; 3) юридичні акти, які віднесені до судової діяльності [8, с. 472]. Адміністративна юстиція, на їх переконання, є важливим елементом правопорядку, який розрахований на те, щоб зупиняти дії службових осіб, які породжують несправедливість. А. І. Єлістратов наголошує на тому, що «адміністративна юстиція оберігає громадян від неприємних наслідків неправомірних актів управління» [9, с. 579]. Висновки А. І. Єлістратова вкрай важливі для спільнот, в яких «людина, усвідомивши свою безумовну цінність, намагається стати його законом», тобто виникає безпосередній зв'язок між правосвідомістю громадян і законодавчою творчістю в конституційній державі.

Проте парламентська історія, що стосується й України, наповнена непопулярними, а то й корисливими законами. Часто парламентська діяльність паралізована непередготовленістю депутатів, спотворена махінаціями й угодами вождів конкуруючих партій, що викликає в населення не тільки зневажливу байдужість, а й пряму ворожість [9, с. 579]. Одним із прикладів таких законодавчих ініціатив є нещодавно обговорюваний проект Закону України «Про внесення змін до ст. 22-1 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України щодо забезпечення можливості припинення кримінальних правопорушень в умовах особливого періоду». Метою законопроекту, як зазначається у пояснювальній записці до нього, є «визначення законодавчого підґрунтя для реалізації можливостей припинити кримінальне правопорушення, яке підпадає під ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного з непокою, опором чи погрозою начальнику, застосуванням насильства, самовільним залишенням бойових позицій та визначених місць дислокації військових частин (підрозділів) у районах виконання бойових завдань, та яке вчиняється військовослужбовцем в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці, з метою затримання такого військовослужбовця» [10].

Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонувалося внести зміни до ст. 22-1 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил

України, затвердженого Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» (далі – Статут), та встановити, що у бойовій обстановці командир (начальник) може застосувати зброю чи віддати підлеглим наказ про її застосування, якщо в інший спосіб неможливо припинити кримінальне правопорушення (при цьому не виключаючи можливості заподіяння смерті військовослужбовцю). В якості обґрунтування запропонованих змін у пояснювальній записці вказується на те, що такі зміни до ст. 22-1 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України «забезпечать можливість припинення кримінальних правопорушень в умовах особливого періоду задля посилення спроможностей припиняти кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями в умовах збройної агресії Російської Федерації» [10].

Втім застосування зброї повинно бути обумовлено певними обставинами та використовуватися лише у тих випадках, коли в інший спосіб запобігти негативним наслідкам неможливо (див. ст. 38 Кримінального кодексу України) [11]. Є над чим подумати ще й тому, що подібні приклади такої законодавчої діяльності дають підстави стверджувати: в нашому суспільстві правова культура зорієнтована на соціальні відносини і не на внутрішній світ людини, який мав би бути оберегом для всього народу. Права людини мають бути не менш вагомим чинником у прийнятті політичних рішень, ніж економічна вигода чи безпека. Такий підхід потрібно використовувати не тільки у внутрішній, а й у зовнішній політиці.

Щодо законодавчих ініціатив, то варто нагадати слова Карла фон Савиньї про те, що право виникло серед людей і зростає як живий організм. Коли ж влада не в змозі створити загальне право для держави, то це завдання мають взяти на себе університети [12]. З цією думкою можна погодитися, але за умови, що вузівські вчені повністю відкинуть догми радянського права і глибоко проникнуть у реальну, а не сфальсифіковану історію і, нарешті, дадуть відповідь на питання, хто ми, як захистити людину, як закріпити її обов'язки? Ці питання в умовах війни посідають першорядне місце у пошуку ідентичності, самоорганізації та самопізнання. Вони, як бачимо, актуальні не тільки для України, а й країн Європи, які теж зустрілися з викликами, на які немає адекватних відповідей. Тому сучасна юридична наука схиляється до вирішення цих проблем на основі «деліберативної демократії» [13, с. 322]. Бо не факт, що

проблеми, породжені війною, не використає недоброчесна частина посадовців для посилення авторитарної форми правління. Такі спроби теоретики права назвали «негативною функцією», котра, як правило, здійснюється організаціями, що називаються поліцією. З іншого боку, до таких дій може звернутися й опозиція. Доречно зауважити, що в українській законотворчій діяльності намітилися тенденції до відновлення «поліцейського права». Головне, що це, як зауважують упорядники п'ятого тому «Антології української юридичної думки», відбувається не через протиставлення існуючій адміністративно-правовій науці, а у межах її предмета – шляхом виокремлення інститутів, пов'язаних із застосуванням заходів адміністративного примусу до учасників управлінських правовідносин [7, с. 27].

Такі процеси дають підстави наголосити: ідейно-теоретична спадщина українських правознавців створює додаткові умови для подальшого розвитку конституційного, міжнародного та адміністративного права. На сьогодні не втратила своєї актуальності теза В. Л. Кобалевського про «некодифіковане і розсіяне в багаточисельних законодавчих актах адміністративне право, яке потребує більше, ніж будь-яка галузь, правових норм, систематизації і теоретичного висвітлення» [7, с. 24]. Демократично легітимізоване законодавство разом із конституційним наглядом мають стати головним інструментом вирішення цих та інших проблем державотворення. У цьому ключі не менш важливим є високий професіоналізм, визнання та постійна особиста підтримка загальнолюдських цінностей, що знаходять відображення в праві та моралі, архетипах духовної та правової культури народу.

Отже, сучасний етап глобалізації суспільних відносин, особливо в умовах постійних збройних конфліктів, а тепер і війни Росії проти України, змушує нас звернути увагу на вплив принципу верховенства права і його моральних основ на реалізацію задекларованих народами цілей міжнародної безпеки. Світова громадськість починає розуміти, що загальноприйняті принципи права потрібно захищати не тільки юридичними нормами, а й морально виправданими потребами людини, нації та держави.

На прикладі України також бачимо, наскільки важливою є потреба обґрунтування нових концепцій відповідальності, взаємодітримки та розуміння один одного. Такі концепції, на думку

сучасних учених, мають відповідати сучасній моделі суспільних відносин, де особи, які сприяють процесам, що породжують несправедливість, несуть відповідальність за виправлення цієї несправедливості. Переосмислення права можливе тоді, коли воно спирається на об'єктивну оцінку суспільних явищ, аналітичну, нормативну і критичну юриспруденцію, глибоке розуміння психологічної дії норм права на суспільне життя та властиві йому духовні й моральні принципи взаємовідносин. Таке юридичне осмислення ускладняються тим, що обґрунтування моралі, як і її сприйняття, не завжди можна перенести на норми права, а тим більше на чинне в країні законодавство. По-перше, тому, що право кожної країни обмежене певною культурою; по-друге, сильною версією соціальної тези, що утверджує детермінованість права соціальними джерелами; по-третє, виключення вимоги правильності з характеристики природи права (для позитивізму) та включенням внутрішнього зв'язку владного й ідеального вимірів права (для непозитивізму).

Останнім часом наполегливо звучить вимога врегулювання процесів глобалізації «керівними» нормами, які мають бути обов'язковими для всіх і неупереджено застосовуватися відповідними органами. Це значною мірою стосується не тільки міжнародного, а й адміністративного права. Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що такі ж, або близькі до них, проблеми розглядали українські правознавці початку ХХ ст. Завдяки їм відбулася остаточна трансформація поліцейського права в адміністративне право.

Не тільки історики, а й правознавці повинні повністю відкинути заідеологізованість радянського права і глибоко проникнути в реальну, а не сфальсифіковану історію і, нарешті, дати відповідь на питання, хто ми, як захистити людину, як закріпити її обов'язки. Адже ці питання в умовах війни посідають першорядне місце у пошуку ідентичності, самоорганізації і самопізнання. Вони актуальні не тільки для України, але і для країн Європи, які теж зустрілися з викликами, на які немає адекватних відповідей. Тому в юридичній науці й постало питання про нову інтерпретацію єдності, рівності й справедливості, котрі, як вважають провідні вчені, можна вирішити на основі «деліберативної демократії». Адже не факт, що проблеми, породжені війною, не використає недоброчесна частина посадовців для посилення авторитарної форми прав-

ління. Такі спроби теоретики права назвали «негативною функцією», що, як правило, здійснюється організаціями, що називаються поліцією. З іншого боку, до таких дій може звернутися й опозиція.

Такі процеси дають підстави ще раз наголосити на тому, що ідейно-теоретична спадщина українських правознавців створює додаткові умови для подальшого розвитку конституційного, міжнародного та адміністративного права. Адже й сьогодні не втратили своєї актуальності застереження про некодифіковане і розсіяне в багаточисельних законодавчих актах адміністративне право, яке потребує більше, ніж будь-яка галузь, правових норм, систематизації і теоретичного висвітлення. Демократично легітимізоване законодавство разом із конституційним наглядом мають стати головним інструментом вирішення цих та інших проблем державотворення. В цьому плані не менш важливим є високий професіоналізм, визнання та постійна особиста підтримка загальнолюдських цінностей, що знаходять відображення в праві і моралі, архетипах духовної і правової культури народу.

1. Максимов С. І. *Філософія права: сучасні інтерпретації: вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003-2010)*. Харків: Право, 2010. 336 с. 2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2102-20>. 3. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/68/2022>. 4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2115-20>. 5. *Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 5: Поліцейське та адміністративне право / упор.: Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов, І. Б. Уценко; відп. ред. Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов*. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2003. 600 с. 6. *Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 10: Юридична наука незалежної України / упор.: В. Ф. Погорілко, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко; відп. ред. Ю. С. Шемчушенко, В. Ф. Погорілко*. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2005. 944 с. 7. Кобалевський В. Л. *Очерки советского административного права. Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 5: Поліцейське та адміністративне право / упор.: Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов, І. Б. Усенко; відп. ред. Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов*. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2003. 600 с. 8. Свтіхіїв О. Ф. *Основы советского административного права. Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 5: Поліцейське та адміністративне право*. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2003. 600 с. 9. Елистратов А. И.

Основные начала административного права. *Антологія української юридичної думки*: в 6 т. Т. 5: Поліцейське та адміністративне право. **10.** Про внесення змін до статті 22-1 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України щодо забезпечення можливості припинення кримінальних правопорушень в умовах особливого періоду: проект Закону України № 7351 від 05.05.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39562>. **11.** Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>. **12.** Аарніо, Ауліс. Хто ми? Про соціальну, культурну та правову ідентичність. *Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003-2010)*. Харків: Право, 2010. 305 с. **13.** Основные начала административного права. *Антологія української юридичної думки*: в 6 т. Т. 5: Поліцейське та адміністративне право.

References

1. Maksymov S. I. *Filosofia prava: suchasni interpretatsii: vybrani pratsi: statti, analitychni ohliady, pereklady* [Philosophy of law: modern interpretations: selected works: articles, analytical reviews, translations (2003-2010)]. Kh.: Pravo, 2010. 336 p. **2.** Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 roku № 2102-IX. [On the approval of the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine»: Law of Ukraine dated February 24, 2022 № 2102-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2102-20>. (date of application: 07.12.2022). **3.** Pro utvorennia viiskovykh administratsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 roku № 68/2022. [On the formation of military administrations: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 № 68/2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/68/2022>. (date of application: 07.12.2022). **4.** Pro zakhyst interesiv subektiv podannia zvitnosti ta inshykh dokumentiv u period dii voiennoho stanu abo stanu viiny: Zakon Ukrainy vid 03.03.2022 roku № 2115-IX. [On the protection of the interests of subjects submitting reports and other documents during the period of martial law or a state of war: Law of Ukraine dated 03.03.2022 № 2115-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2115-20>. (date of application: 07.12.2022). **5.** *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 6-ty t. Tom 5: Politseiske ta administratyvne parvo*. [Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes. Volume 5: Police and administrative law / editors: Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov, I. B. Utsenko; resp. ed. Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov]. K.: Publishing House «Legal Book», 2003. 600 p. **6.** *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 6-ty t. Tom 10: Yurydychna nauka nezaleznoi Ukrainy*. [Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes, Volume 10: Legal science of independent Ukraine / editors: V. F. Pohorilko, I. V. Utsenko, N. M. Parkhomenko; resp. ed. Yu. S. Shemchushenko, V. F. Pohorilko]. K.: Publishing House «Legal Book», 2005. 944 p. **7.** Kobalevsky V. L. *Ocherky sovetskoho admynstratyvnoho prava*. [Essays on Soviet administrative law]. *Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes*. Volume 5: Police and administrative law / editors: Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov, I. B. Utsenko; resp. ed. Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov. K.: Publishing House «Legal

Book», 2003. 600 p. **8.** Evtikhiev O. F. Osnovy sovet'skoho admynystratyvnoho prava. [Fundamentals of Soviet administrative law]. *Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes*. Volume 5: Police and administrative law / editors: Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov, I. B. Utsenko; resp. ed. Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov. K.: Publishing House «Legal Book», 2003. 600 p. **9.** Elistratov A. I. Osnovnye nachala admynystratyvnoho prava. [Basic principles of administrative law]. *Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes*. Volume 5: Police and administrative law. **10.** Pro vnesennia zminy do stat'ti 22-1 Statutu vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy shchodo zabezpechennia mozhlyvosti pryvynennia kryminalnykh pravoporushen v umovakh osoblyvoho periodu: proekt Zakonu Ukrainy № 7351 vid 05.05.2022 roku. [On amending Article 22-1 of the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine to ensure the possibility of stopping criminal offenses in the conditions of a special period: draft Law of Ukraine № 7351 dated 05.05.2022]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39562>. **11.** Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 roku № 2341-III. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001 №. 2341-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>. **12.** Aarnio, Aulis. Khto my? Pro sotsialnu, kulturnu ta pravovu identychnist. [Who are we? About social, cultural and legal identity]. Maksymov S. I. Philosophy of law: modern interpretations: selected works: articles, analytical reviews, translations (2003-2010). Kh.: Pravo, 2010. 305 p. **13.** Osnovnye nachala admynystratyvnoho prava. [Basic principles of administrative law]. *Anthology of Ukrainian legal thought: in 6 volumes*. Volume 5: Police and administrative law / editors: Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov, I. B. Utsenko; resp. ed. Yu. I. Rymarenko, V. B. Averyanov. K.: Publishing House «Legal Book», 2003. 600 p.

Kafarsky Volodymyr. Dual nature of the right: a critical dimension in the conditions of war

The current stage of globalization of social relations, especially in the conditions of constant armed conflicts, and now Russia's war against Ukraine, forces us to pay attention to the influence of the principle of «supremacy of law» and its moral foundations on the realization of international security goals declared by nations. The world public is beginning to understand that generally accepted principles of law must be protected not only by legal norms, but also by the morally justifiable needs of a person, nation and state.

Using the example of Ukraine, we also see how important it is to justify new concepts of responsibility, mutual support and mutual understanding. Such concepts, according to modern scientists, should correspond to the modern model of social relations, where individuals who contribute to the processes that generate injustice are responsible for correcting this injustice. The reinterpretation of law is possible when it is based on an objective assessment of social phenomena, analytical, normative and critical jurisprudence, a deep understanding of the psychological effect of the norms of law on social life and the inherent spiritual and moral principles of relationships. Such a legal interpretation is complicated by the fact that the justification of morality, as well

as its perception, cannot always be transferred to the norms of law, and even more so to the legislation in force in the country. First, because the law of each country is limited by a certain culture; secondly, a strong version of the social thesis, which affirms the determinism of law by social sources; thirdly, the exclusion of the requirement of correctness from the characteristics of the nature of law (for positivism) and the inclusion of the internal connection of the authoritative and ideal dimensions of law (for non-positivism).

Recently, there has been a strong demand for the regulation of globalization processes by «guiding» norms, which should be binding for everyone and impartially applied by relevant bodies. This largely concerns not only international, but also administrative law. We consider it necessary to pay attention to the fact that the same or similar problems were considered by Ukrainian lawyers of the beginning of the 20th century. Thanks to them, the final transformation of police law into administrative law took place.

Not only historians, but also lawyers must completely reject the ideological dogma of Soviet law and penetrate deeply into real, not falsified, history and, finally, give an answer to the question: Who are we? How to protect a person? and How to establish her duties? After all, these questions in the conditions of war occupy a primary place in the search for identity, self-organization and self-knowledge. They are relevant not only for Ukraine, but also for European countries, which have also faced challenges for which there are no adequate answers. Therefore, the question of a new interpretation of unity, equality and justice has arisen in legal science, which, according to leading scientists, can be solved on the basis of «deliberative democracy». After all, it is not a fact that the problems caused by the war will not be used by an unscrupulous part of the officials to strengthen the authoritarian form of government. Legal theorists have called such attempts a «negative function», which is usually carried out by organizations called the police. On the other hand, the opposition may resort to such actions.

Such processes give reason to emphasize once again that the ideological and theoretical heritage of Ukrainian lawyers creates additional conditions for the further development of constitutional, international and administrative law. After all, even today, the caveat about uncodified and scattered administrative law in numerous legislative acts, which needs systematization and theoretical clarification more than any branch of legal norms, has not lost its relevance. Democratically legitimized legislation together with constitutional supervision should become the main tool for solving these and other problems of state formation. In this regard, high professionalism, recognition and constant personal support of universal human values, which are reflected in law and morality, archetypes of the spiritual and legal culture of the people, are no less important.

Key words: legal positivism, natural law, dual nature of law, administrative law, administrative justice, legal globalization, legislative activity in conditions of war.